

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Kultura řeči v každodenní komunikaci

Bakalářská práce

Autor: Lenka Svobodová
Studijní program: B 7310 Filologie
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Doc. Mgr. Václav Martinec

Hradec Králové

2015

Zadání bakalářské práce

Autor:	Lenka Svobodová
Studium:	P11934
Studijní program:	B7310 Filologie
Studijní obor:	Jazyková a literární kultura
Název bakalářské práce:	Kultura řeči v každodenní komunikaci
Název bakalářské práce AJ:	Culture of Speech in Everyday Use

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem práce je kultura řeči se zaměřením na její důležitost v každodenní komunikaci. Teoretická část je věnována popisu nejčastějších výslovnostních chyb nejen mezi běžnými uživateli jazyka, ale také poukazuje na nedostatky vyskytující se v médiích. Praktická část nabízí řešení, jak se těchto chyb zbavit.

LITERATURA.

KADLECOVÁ, M. a kol.: Hlasová výchova.
MARTINEC, Václav: Lidské tělo - inspirace a nástroj dramatického projevu.
MATHESIUS, Vilém: Spisovná čeština a jazyková kultura.
PALKOVÁ, Zdena: Fonetika a fonologie češtiny.
ZEMAN, Jiří: Základy české ortoepie.
LOTKO, Emil: Kapitoly z rétoriky.
ŠPAČKOVÁ, Alena: Moderní rétorika

Anotace:

Tématem práce je kultura řeči se zaměřením na její důležitost v každodenní komunikaci. Teoretická část je věnována popisu nejčastějších výslovnostních chyb nejen mezi běžnými uživateli jazyka, ale také poukazuje na nedostatky vyskytující se v médiích. Praktická část nabízí řešení, jak se těchto chyb zbavit.

LITERATURA.

KADLECOVÁ, M. a kol.: Hlasová výchova.
MARTINEC, Václav: Lidské tělo - inspirace a nástroj dramatického projevu.
MATHESIUS, Vilém: Spisovná čeština a jazyková kultura.
PALKOVÁ, Zdena: Fonetika a fonologie češtiny.
ZEMAN, Jiří: Základy české ortoepie.
LOTKO, Emil: Kapitoly z rétoriky.
ŠPAČKOVÁ, Alena: Moderní rétorika

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. Mgr. Václav Martinec

Oponent: prof. dr hab. Jaroslav Lipowski

Datum zadání závěrečné práce: 26.2.2013

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce doc. Mgr. Václava Martince samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 28. 5. 2015

Podpis studenta:

Anotace

SVOBODOVÁ, Lenka: *Kultura řeči v každodenní komunikaci*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 52 s.
Bakalářská práce.

Tématem práce je kultura řeči se zaměřením na její důležitost v každodenní komunikaci. Teoretická část je věnována popisu nejčastějších výslovnostních chyb nejen mezi běžnými uživateli jazyka, ale také poukazuje na nedostatky vyskytující se v médiích. Praktická část nabízí řešení, jak se těchto chyb zbavit.

Klíčová slova: jazyková kultura, jazyková správnost, kultura řečových projevů, ortoepie, klasifikace samohlásek, klasifikace souhlásek, Pražský lingvistický kroužek

Annotation

SVOBODOVÁ, Lenka: *Culture of Speech in Everyday Use*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 52 pp. Bachelor Degree Thesis.

The subject of this thesis is culture of speech with focus on its importance in everyday communication. Theoretical part describes frequent pronunciation mistakes made by common users of spoken language and also points out mistakes made by professional users. Practical part offers a solution on avoiding those mistakes.

Keywords: language culture, linguistic correctness, classification of vowels, classification of consonants, orthoepy, Linguistic Circle of Prague

Poděkování

Doc. Mgr. Václavu Martincovi za vedení bakalářské práce, za jeho podněty, ochotu a vstřícnost.

Manželovi a celé rodině za nekonečnou trpělivost a podporu.

Obsah

ÚVOD	10
1 JAZYK A ŘEČ, LANGUE A PAROLE.....	12
2 JAZYKOVÁ KULTURA, JAZYKOVÁ SPRÁVNOST A KULTURA ŘEČOVÝCH PROJEVŮ	13
1.1 Jazyková kultura a jazyková správnost.....	13
1.2 Kultura řečových projevů	13
2.1 Jazyková kultura jako věda	15
2.2 Typy výslovnosti.....	16
2.2.1 Spisovná výslovnost	17
2.2.2 Nespisovná výslovnost.....	18
3 ORTOEPICKÁ NORMA A KODIFIKACE	19
3.1 Norma	19
3.2 Kodifikační příručky	20
4 CHARAKTERISTIKA MLUVENÉHO PROJEVU.....	21
4.1 Zvukové prostředky souvislé řeči.....	23
5 NEJČASTĚJŠÍ ODCHYLKY OD SPISOVNÉ VÝSLOVNOSTI	25
5.1 Vokály (samohlásky).....	25
5.1.1 Krácení dlouhých samohlásek.....	26
5.1.2 Prodlužování krátkých samohlásek.....	26
5.1.3 Přílišná otevřenost samohlásek	26
5.1.4 Redukce samohlásek.....	27

5.2	Konsonanty (souhlásky)	27
5.2.1	Sigmatismus	28
5.2.2	Rotacismus	29
5.2.3	Ráz.....	29
5.2.4	Vkládání a vypouštění souhlásek	30
5.2.5	Zdvojené souhlásky.....	30
5.2.6	Hyperkorektnost	30
6	KULTURA ŘEČI V KAŽDODENNÍ KOMUNIKACI - PROJEKT	32
6.1	Cíl kurzu	32
6.2	Vybrání účastníků kurzu a propagace	33
6.3	Propagace	34
6.4	Příprava kurzu	35
7	PRŮBĚH KURZU	36
7.1	Dýchání.....	40
7.2	Dodržování kvantity samohlásek	41
7.3	Výslovnost hlásek na konci slov.....	42
7.4	Zjednodušování souhláskových skupin	43
7.5	Všechny jevy v jednom cvičení	43
7.6	Kdo je můj posluchač, pro koho přednáším	44
7.7	Dodržování pravidel se automaticky nerovná úspěch a naopak	44
7.8	Co jsme si odnesli	47
8	ZHODNOCENÍ PROJEKTU	49
	ZÁVĚR	51
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53

Úvod

Tato bakalářská práce s názvem *Kultura řeči v každodenní komunikaci* se zabývá úrovní mluvené řeči. Věnuje se zejména neformální vrstvě, tedy každodenní komunikaci jak osobní, tak pracovní. Zmiňuje však také prvky objevující se v komunikaci formální, zejména z oblasti sdělovacích prostředků.

Cílem této práce je popsání teoretických základů kultivovaného projevu, popsání nejčastějších výslovnostních nedostatků a také krátký kurz, snažící se o jejich nápravu. Cílem je také poukázat na skutečnost, že na úrovni celonárodní jazykové kultury se podílejí všichni aktivní uživatelé.

Práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole jsou vysvětleny základní pojmy jako jazyk a řeč, ve druhé kapitole se práce zabývá kulturou jazyka a řečových projevů, prostor je věnován všem typům výslovnosti. Druhá kapitola také obsahuje stručný přehled konstituování jazykové kultury jako samostatného jazykovědného oboru. Třetí kapitola popisuje normu a kodifikaci spisovné výslovnosti, čtvrtá se zabývá charakteristickými prvky mluveného projevu. Při popisu normy jsem čerpala z České výslovnostní normy Jiřiny Hůrkové, která byla publikována v roce 1995. Pátá kapitola pak mapuje nejčastější odchylky od spisovné výslovnosti, které se objevují v projevech neprofesionálních mluvčích. Tyto teoretické základy mi pak byly východiskem pro projekt, který je popsán v praktické části.

Praktická část práce popisuje projekt „*Kultura řeči v každodenní komunikaci*“, který jsem si připravila a který jsem pojala jako školení ve firmě, ve které jsem zaměstnána. Jedná se o jednodenní kurz, vedoucí k uvědomění si důležitosti kultivovaného projevu a k nápravě nejen výslovnostních chyb, ale také jevům, snižujících kvalitu celkového vystupování. Součástí projektu je také krátký průvodce, shrnující podstatné jevy v několika jednoduchých krocích. Průvodce v několika bodech shrnuje, na jaké jevy si dát pozor při kultivovaném vystupování na veřejnosti.

Projekt může posloužit jak jednotlivcům, kteří se připravují na důležitou prezentaci, projev nebo zkoušku, ale také například firmám, které by chtěly zvýšit firemní kulturu. Ta totiž nespočívá jen v upravených veřejných prostorech a vzhledu zaměstnanců, ale také v jejich kultivovaném mluveném projevu.

1 Jazyk a řeč, langue a parole

Dorozumívání je základní funkcí každého přirozeného jazyka. K předávání informací slouží jazyk v užším slova smyslu jako „*abstraktní systém jazykových jednotek znakové povahy a pravidel jejich užívání, včetně normy a modelů (vzorů, vzorců, schémat) tohoto užívání.*“¹ Jazyk je tedy systém, zatímco řeč je jakákoli dorozumívací činnost, ať již v mluvené nebo psané formě. „*Řeč je individuální způsob realizace jazyka, jazykového systému.*“²

Základy tohoto rozdělení položil již na počátku 20. století švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure v přednáškách určených pro studenty ženevské univerzity. Soubor přednášek, který připravili a doplnili Saussurovi studenti, vyšel až tři roky po jeho smrti pod názvem „*Kurz obecné lingvistiky*“. Už v těchto přednáškách popisuje skutečnost, že jazyk a řeč nejsou totéž. Na otázku, co vlastně jazyk je, odpovídá takto: „*Podle našeho názoru se neshoduje s řečí, jejíž je pouze určitou, třebaže nejdůležitější částí. Je zároveň společenským produktem schopnosti řeči a souborem nutných konvencí, přijatých společenským útvarem proto, aby se užití této schopnosti jednotlivci umožnilo.*“³ Ve své teorii, která dala vzniknout novému směru strukturalismu, tedy rozlišuje dvě složky: *langue* (jazyk v užším smyslu) a *parole* (promluvu), tedy jednotlivá konkrétní sdělení.

---

¹ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2001. s. 81.

²ČECHOVÁ Marie a kol. *Čeština - řeč a jazyk*. 2., přeprac. vydání Praha: ISV, 1996. s. 17.

³SAUSSURE, Ferdinand de a Albert RIEDLINGER. *Kurs obecné lingvistiky*. 2. Vydání. Praha: Academia, 1996. Překlad František Čermák. s. 46.

2 Jazyková kultura, jazyková správnost a kultura řečových projevů

Následující kapitola stručně vysvětluje základní pojmy, které se váží ke kultuře řečových projevů.

1.1 Jazyková kultura a jazyková správnost

Jako hlavní nástroj myšlení a komunikace slouží spisovný jazyk, kterému je třeba věnovat soustavnou a trvalou péči. Jazyková kultura (kultivovanost) se posuzuje podle vhodnosti užití jazykových prostředků v jednotlivých komunikačních situacích. Dodržování pravidel aktuální kodifikace se označuje jako jazyková správnost. To, co nemusí odpovídat platné kodifikaci, například nespisovné výrazy, může být považováno za správné z hlediska jazykové kultivovanosti v uměleckém funkčním stylu. Vedle kultury jazyka v sobě také zahrnuje kulturu vyjadřování (řeči), tedy úroveň všech praktických řečových projevů nejen ústních, ale také písemných.

1.2 Kultura řečových projevů

Kultura řečových projevů (nebo také kultura vyjadřování) se začala vyčleňovat až později. Tato jazykovědná oblast se soustředí na způsob, jakým uživatelé jazyk aktivně používají. Přestože lidstvo celkově více mluví než píše, tak pozornost nejen odborné veřejnosti je věnována naopak psané formě vyjadřování. Přístup je patrný již v prvních třídách základních škol, do kterých žáci přicházejí s osvojenou řečovou dovedností, ale důraz je kladen na psaní. Pokud už se učitelé soustředí i na řeč, jedná se o logopedickou výchovu a zaměření na odstranění jednotlivých výslovnostních vad. A ne na mluvený projev jako celek. Při každodenním ústním zkoušení před tabulí se klade důraz na obsah, ale už ne formu, jakým zkoušený žák své znalosti prezentuje. Snaha o péči o mluvený projev bývá znát v hodinách českého jazyka, ale na základě vlastní přímé zkušenosti už taková snaha nebývá obvyklá například v hodinách fyziky nebo matematiky. Učitel by měl být pro své žáky vzorem nejen v chování, ale také v celkovém vystupování. „*Mluvený*

*projev je zároveň obrazem učitelovy osobnosti. Účinnost jeho pedagogického působení nespočívá jen v tom co řekne, ale i v tom, jak to řekne.*⁴

Podářilo se mi oslovit několik učitelů základních škol, jednoho gymnaziálního učitele a jednoho asistenta na vysoké škole. Všichni se shodli na skutečnosti, že důležitá jsou pro ně správná fakta a myšlenky, forma se do výsledné klasifikace nepromítá. Vyučující na nižších stupních žáky na chyby v projevu sice upozorní, ale odchylky výslednou známku negativně neovlivňují.

Nezastupitelnou roli v pěstování kultivovaného projevu hraje rodina, zejména ta nejužší. Rodiče jsou vůbec prvními vzory, které dítě napodobuje a tím si osvojuje základy mluvních projevů.

Všichni aktivní uživatelé jazyka se tak podílejí na kultuře řečových projevů. Nejvýznamnější podíl však mají profesionální mluvčí, zejména pracovníci v mediálním odvětví. Významný vliv mají také učitelé nebo politici. Na rozdíl od jazykové kultury není kultura řeči pevně kodifikována, profesionální mluvčí však vytvářejí celospolečenský úzus.⁵

V současné době lingvisté rozlišují čtyři základní složky jazykové kultury, které zachycují jazykovou kulturu nejen v užším smyslu, ale také ve vztahu ke kultuře vyjadřování:

- aktuální úroveň českého jazyka s důrazem na spisovnou vrstvu;
- rozvoj a péče o jazyk;
- aktuální úroveň mluvených i psaných projevů napříč všemi sférami soukromého i veřejného dorozumívání;
- rozvoj a péče o vyjadřovací dovednosti všech aktivních uživatelů jazyka.

---

⁴ ŠRÁMKOVÁ V., HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J. *Mluvený projev a přednes*. 2. vydání. Praha: SPN, 1985. s. 45.

⁵ Názory na správnou výslovnost se proměňují v době. V dřívějších dobách se za spisovnou považovala mluva vzdělaných pražských vrstev.

2.1 Jazyková kultura jako věda

Jazyková kultura je interdisciplinární obor nejen v rámci lingvistiky, ale také v rámci společenských věd všeobecně. Teorie jazykové kultury se tak prolíná se sociologií, sociolingvistikou, etnolingvistikou, ale také s teoriemi jazykového práva a politiky.⁶

Přestože kořeny této disciplíny nacházíme již v antice, tak se jazyková kultura jako samostatný obor vymezila až v první polovině 20. století zejména díky soustavné práci Pražského lingvistického kroužku. V *Tezích*, které byly předneseny na sjezdu slovanských filologů v Praze v roce 1932, pak členové Pražského lingvistického kroužku v souboru pěti přednášek s názvem *Spisovná čeština a jazyková kultura* rozšířili předchozí *Teze* mezi širší veřejnost. „*Pro toto vydání byly jednotlivé přednášky rozšířeny a jejich soubor byl opatřen krátkou předmluvou a programatickým doslovem. Tím byla proti tradičnímu českému historizujícímu purismu⁷ poprvé postavena samostatná teorie jazykové kultury obšírně odůvodněná a podrobně doložená.*“⁸

Členové Pražského lingvistického kroužku svou pozornost věnovali spisovné vrstvě jazyka. „*Pojem jazyková kultura od svého vzniku označoval nejenom dosaženou úroveň spisovného jazyka, ale také v sobě zahrnoval činnosti směřující k tomu, aby se současná úroveň jazyka zlepšovala a rozvíjela.*“⁹ Následně až v poválečné době se začíná vyčleňovat také nový samostatný obor zaměřený na kulturu vyjadřování.

---

⁶PASTYŘÍK, Svatopluk. *Úvod do studia bohemistiky*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. s. 38.

⁷Purismus má kořeny v díle Jana Husa, který bojoval mimo jiné i proti germanismům. Tyto tendence následně pokračují i v baroku a počátku národního obrození. Puristé posuzovali jazykovou správnost podle historické návaznosti, slova musely být českého původu. K oživení purismu došlo po roce 1916 se založením časopisu *Naše řeč*, jazykovědci požadovali dodržování historických principů.

⁸MATHESIUS, Vilém. *Problémy české kultury jazykové* in *Jazyk, kultura a slovesnost*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1982.

⁹KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. s. 128.

2.2 Typy výslovnosti

Kultura řečových projevů nespočívá jen ve spisovné výslovnosti, ale také ve vhodnosti výběru projevů pro konkrétní situaci. Způsob projevu je tedy vhodné přizpůsobit aktuálním okolnostem, to znamená nemluvit příliš afektovaně, nebo zase výslovnost neodbývat. Mluvčí by měli vhodně posuzovat stylovou rozmanitost mluvené řeči. Důraz by měl být kladen nejen na obsah sdělení, ale také na formu. Důležitost formální složky projevu zmiňuje i Alena Špačková: „*Chcete hovořit o něčem, co bezpečně znáte, čemu stoprocentně rozumíte, jste ve svém oboru odborníkem. Nebyla by škoda „ztrácet body“ jenom proto, že vaše vyjadřování neodpovídá vašim vnitřním kvalitám?*“¹⁰ Na přípravě podkladů můžeme strávit hodiny, ale nevhodný přednes může způsobit, že posluchači zprávu přijmou negativně.

Správnou stylizací se zabývali již antičtí autoři, například Cicero nebo Kvintilián. Podle jejich učení měla stylizace napomáhat ke splnění čtyř řečových ctností: gramatické správnosti, slohové jasnosti, ozdobnosti a přiměřenosti. V antickém období také došlo k definování řečových nedostatků, jež byly opakem již zmíněných ctností. Nejvýznamnějším nedostatkem byla nejasnost, následována nadměrnou stručností, rozvlácností a projevem, vyvolávajícím u posluchačů nezáměr až nudu.¹¹

V současné době jazykovědci rozlišují výslovnost spisovnou se třemi jejími typy a výslovnost nespisovnou.

---

¹⁰ ŠPAČKOVÁ, Alena. *Moderní rétorika - Jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli*. Praha: Grada Publishing, 2006. s. 11.

¹¹ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. s. 80.

2.2.1 Spisovná výslovnost

Spisovná výslovnost (neutrální, základní) převažuje a je základem vyjadřovací praxe a zabývá se jí obor s názvem ortoepie. Ortoepie je „soubor obecně platných a závazných zásad užívání spisovně tvořených zvuků řeči.“¹² Zahrnuje nejen reálnou výslovnost řídicí se souborem těchto pravidel, ale také soubor pravidel, která vymezují mluvenou formu. Ortoepii lingvisté vymezují jen v rámci spisovného jazyka. V rámci ortoepie se dále vyčleňuje ortofonie, která zkoumá normativní výslovnost hlásek. Spisovná výslovnost by měla být standardem pro všechny, kteří jazyk užívají profesionálně, především pracovníci rozhlasové a televizní, ale také přednášející na všech stupních školského systému. V rámci spisovné výslovnosti rozlišujeme tři výslovnostní stupně: neutrální, běžnou a slavnostní výslovnost.

Neutrální výslovnost

Neutrální výslovnost je považována za základní podobu spisovné výslovnosti. Tento druh výslovnosti by měl být používán v oficiálních mluvených projevech, ve školách a v médiích.

Běžná výslovnost

Zběžná (hovorová) výslovnost je určena pro každodenní komunikaci. Běžnou výslovností hovoří uživatelé v polooficiálních a neoficiálních komunikačních situacích. Přestože se stále jedná o spisovnou vrstvu, umožňuje uživatelům lehké odchylky jako například méně precizní artikulaci nebo zjednodušení větších hláskových skupin. Pro tuto výslovnost je charakteristické zjednodušování souhláskových skupin, projevy jsou spontánnější, aniž by docházelo k narušení srozumitelnosti sdělení.

Péči o všechny vrstvy spisovné výslovnosti by měl být věnován dostatek času i ve školách všech stupňů. „*Obsah odpovědi je v pořadí důležitosti na prvním místě. Bylo by*

---

¹²PASTYŘÍK, Svatopluk. *Úvod do studia bohemistiky*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. s. 48.

*však zapotřebí, aby i jazyková stránka projevu byla brána v úvahu, aby byla součástí zkoušky a byla také klasifikována.*¹³

Slavnostní výslovnost

Slavnostní (vybraná, vyšší, pečlivá) výslovnost je určena pro slavnostní projevy, může být až patetická. Je typická pro projevy, ve kterých je akcentována estetická funkce. Tato výslovnost je velmi blízká psané formě řeči a nalezneme ji zejména na smutečních nebo svatebních proslovech, ale také na divadelních prknech. V každodenních komunikačních situacích působí nepatříčně.

2.2.2 Nespisovná výslovnost

Nespisovná (neortoepická, substandardní) výslovnost se čím dál častěji objevuje i v projevech, ve kterých by měla zaznít jen spisovná výslovnostní vrstva. Ať už se jedná o politické projevy, hlasatele zpráv nebo moderátory menších i celorepublikových rozhlasových stanic. Nespisovnou výslovnost charakterizuje nedbalost a nekultivovanost.

Přestože základním rysem komunikace jak psané, tak i mluvené je sdělování informací a významů, tak nespisovná výslovnost tyto základní účely komplikuje a ztěžuje srozumitelnost sdělení. Mezi prvky nespisovné výslovnosti patří například rychlé tempo bránící správné artikulaci hlásek nebo nedodržování kvantity samohlásek. Objevuje se také deformování souhláskových skupin, vynechávání slabik ve slovech. Mluvená forma jazyka bývá hodnocena jako méně prestižní, mluvčí se tak snaží dodržovat psanou podobu. Dochází tak ke hyperkorektnosti, při které například vyslovují nesprávně zdvojené souhlásky tam, kde se vyslovuje souhláska jedna, např. ve slově *kamenný*.

---

¹³HAUSENBLAS, K., KUCHAR, J. a kolektiv. *Čeština za školou*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1974. s. 182.

3 Ortoepická norma a kodifikace

Nejen psaná forma komunikace podléhá normě a řídí se kodifikačními příručkami, stejná pravidla platí i pro mluvenou formu.

3.1 Norma

Ortoepická norma je soubor objektivně existujících pravidel, kterými se řídí uživatelé jazyka. Aby mluvčí tato pravidla dodržovali, musí se nejdříve podrobně seznámit s aktuálně platnou normou a poznat okruh projevů, ve kterých je nutné normu dodržovat. Znalost ortoepických pravidel napomáhá srozumitelnosti projevů. Zatímco norma existuje objektivně ve společnosti, tak její popis je zcela v rukou jazykovědců. Norma se také může lišit v jednotlivých nářečních oblastech. Asi nejvýraznější odchylkou od normy jsou otevřená samohlásky *e* a *i*, které neobjevují jen v běžné komunikaci, ale také ve sdělovacích prostředcích, zejména v televizním vysílání soukromých stanic.

Jak už bylo nastíněno výše, lingvisté dříve nebyli jednotní v tom, podle jaké skupiny uživatelů jazyka ustavit výslovnostní normu. Antonín Frynta zastával například názor, že norma by měla reflektovat středočeskou (pražskou) výslovnost. Jazykovědci sjednocení kolem Pražského lingvistického kroužku jako normu uznávali výslovnost užívanou ve veřejných projevech vzdělaných vrstev bez místních jazykových prvků. V současné době se nositeli výslovnostní normy stali mluvčí, kteří bezchybně ovládají spisovný jazyk bez jakýchkoliv individuálních, skupinových nebo místních odchylek.¹⁴

Lingvisté se zabývají popisem normy, její následné zachycení v příručkách se nazývá kodifikace a vytváří tak z normy závazná pravidla užívání spisovného jazyka. Během procesu zachycování normy ji lingvisté ještě mohou upravovat a zasahovat tak do jejího konečného znění. Norma je dynamická, v čase proměnlivá, zatímco kodifikace je

---

¹⁴Více o odchylkách v 5. kapitole

během své platnosti statická. Přestože se jazykovědci snaží při kodifikaci normy o její nejpřesnější zachycení, norma postupem času zastarává a je potřeba ji znovu přepracovat.

3.2 Kodifikační příručky

Neutrální výslovnost je zaznamenána v kodifikační příručce Bohuslava Hály *Výslovnost spisovné češtiny I. Zásady a pravidla. Výslovnost slov českých* (1967) a v příručce, která vznikla kolektivně pod vedením Milana Romportla v roce 1978 a která se jmenuje *Výslovnost spisovné češtiny II. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Jiřina Hůrková pak v roce 1995 popsala v práci s názvem *Česká výslovnostní norma* současně platnou normu.

4 Charakteristika mluveného projevu

Mluvená řeč je charakterizována zvukovým způsobem realizace a podmínkami jazykové výstavby mluvených projevů. Komunikačním médiem mluvené promluvy je mluvení-poslouchání, jedná se o orálně-akustickou formu. Základní dělení rozlišuje promluvy na dialog a monolog, případně trialog a polylog.¹⁵ Monolog se objevuje řidčeji, jeho zvláštní formou je tzv. divadelní monolog, který je součástí hry jako celku, a samomluva.

Dialog je základní a běžnou formou rozmluvy. Z hlediska věcné motivace rozlišujeme dialog kooperativní, kompetitivní nebo konfrontační. „Dialog se v zásadě skládá ze dvou druhů střídání partnerů v základní podobě a to z *otázky a odpovědi, výroku a repliky* nebo *návrhu* a *ne/přijetí*.“¹⁶

Mezi základní charakteristické rysy mluveného projevu patří situační zakotvenost, mluvené projevy jsou vnímány přímo v průběhu realizace a jsou pomíjivé. Právě vázanost na čas způsobuje, že se v projevu objevují nadbytečné výrazy, které napomáhají posluchači v dostatečné míře vnímat obsah sdělení. Mluvená promluva, na rozdíl od psané, je dynamicky proměnlivá a omezená slyšitelností. Charakterizuje ji spontánnost a nepřipravenost, umožňující však přímý kontakt autora s adresátem. Interakce s posluchačem vede k používání tzv. kontaktních slov, která nejsou nositeli významu. Mezi takovéto výrazy zařazujeme např. *hele, víš, podívej*. Díky časové a prostorové zakotvenosti jsou mluvené promluvy eliptické, to znamená, že autor může vynechávat detaily sdělení. Přesto vynechání těchto detailů nevede ke ztížení percepce.

Struktura promluvy je méně složitá a volnější, objevují se nepravidelnosti ve větné stavbě. Aby mluvčí získal čas k promyšlení další řeči, používá výplňková slova a obraty, které samy o sobě nejsou nositeli obsahu. Z hlediska syntaxe se v mluvených projevech užívají krátké věty s jednoduchou větnou stavbou. Často se také objevují expresivní prvky a subjektivní slovosled. „*Struktura mluveného textu nebývá, nejde-li o nacvičené projevy,*

---

¹⁵ Trialogu se účastní tři participanti, polylogu více účastníků.

¹⁶ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. 4. vydání. Praha: Karolinum, 2011. s. 39.

obvykle předem pevně daná, vyvíjí se zpravidla spontánně podle potřeby situace. (...) Mluví pro úspěšnost komunikace musejí ovšem udržet kohezi a koherenci textu.“¹⁷ Kohezi chápeme jako soubor jazykových prostředků, které zajišťují postupnou návaznost textu tak, aby ji adresát vnímal jako smysluplný celek. Koherence je potom samotná obsahová návaznost.

Propracovanější strukturu mají projevy řečnické. I u mluvených textů rozlišujeme horizontální a vertikální členění. *„Horizontální členění se zabezpečuje kadencí, antikadencí a polokadencí; ty vymezují základní sdělovací jednotky - výpovědní úseky, výpovědi a výpovědní celky.“¹⁸*

„Vertikálnímu členění mluveného projevu slouží zvukové vydělení jádra výpovědi při subjektivním pořádku slov (děje se změnami výšky a síly hlasu), zpomalování tempa při důležitějších informacích, snížení výšky hlasu při předávání vedlejších informací (při parentezi), zeslabení hlasu nebo naopak zesílení podle subjektivně hodnoceného významu informace apod.“¹⁹

---

¹⁷ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. 4. vydání. Praha: Karolinum, 2011. s. 40.

¹⁸ ČECHOVÁ, Marie a kolektiv. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. s. 121.

¹⁹ ČECHOVÁ, Marie a kolektiv. *Současná stylistika*. Praha: NLN, 2008. s. 121.

4.1 Zvukové prostředky souvislé řeči

Mezi nejdůležitější prostředky souvislé řeči patří větná melodie, důraz a členění paузami. Dále do této skupiny můžeme zařadit tempo řeči. Zvukové prostředky mají za úkol to, co mají v psaném projevu např. interpunkční znaménka nebo závorky a pomlčky. Jejich funkce si však nemusí odpovídat.

Dělení zvukových prostředků:

- dynamické prostředky: větný přízvuk
důraz
- melodické prostředky: hlasový rejstřík
větná melodie
- kvantitativní prostředky: pauza
mluvní tempo

Pauza

Pauza se společně s tempem řadí mezi tzv. kvantitativní prostředky. Vzniká při přerušení hlasového a artikulačního řečového proudu a slouží ke členění zvukového proudu na větné úseky. Některé pauzy jsou určeny k nádechu. Pauzy nesou jazykovou a komunikační informaci a je nutné je dodržovat v místech, ve kterých odlišují význam, v ostatních případech závisí na individuální volbě mluvčího.

Větná melodie

Základní tón vzniká změnou rychlosti otevírání a zavírání hlasivek a tím dochází ke vzniku melodie. Melodie se váže pouze na znělé hlásky. Rozlišujeme tři základní melodické typy: klesající, stoupající a neukončující. Klesající se užívá zejména v oznamovacích větách.

Důraz

„Důraz je větný přízvuk významově klíčového slova umístěného na jiném než posledním místě výpovědi.“²⁰ Důraz bývá kladen zejména na hodnotící výrazy nebo číslovky. Důraz je typický pro mluvené projevy, v psané formě není označován speciálním grafickým znaménkem, jen slovosledem. Zdůrazňované slovo se objevuje na konci výpovědi. Pokud přeci jen autor potřebuje na nějaký výraz upozornit, může použít podržení, kurzívu, velká písmena nebo tučné písmo.

---

²⁰ ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 142.

5 Nejčastější odchylky od spisovné výslovnosti

Nedostatky ve výslovnosti se objevují u všech typů hlásek, hláskových skupin, ale také při práci s rázem. Kapitola nezahrnuje všechny odchylky, pouze nejčastější, které se vyskytují jak v projevech neoficiálních, tak i v oficiálních. V této kapitole se nespisovné výslovnosti budeme věnovat jen ve vztahu ke slovům českého původu.

5.1 Vokály (samohlásky)

Termín vznikl z latinského *vocalis* (zvučný, zpěvný) a vystihuje základní charakteristický znak samohlásek. Při tvorbě samohlásek jsou ústa otevřena, tvoří se volným průchodem výdechového proudu bez překážky. Samohlásky mají povahu tónů, můžeme je na rozdíl od souhlásek zpívat.

Český jazyk má deset fonémů a, e, i, o, u, á, é, í, ó, ú, kterým odpovídá čtrnáct grafémů. Graficky se navíc značí y, ý, ů, ě. Vokály se dělí podle tří základních kritérií:

- podle vodorovného posunu jazyka na samohlásky přední, střední a zadní;
- podle svislého pohybu jazyka na vysoké, středové a nízké;
- podle tvaru retní štěrby na nezaokrouhlené a zaokrouhlené

	<i>přední</i>	<i>střední</i>	<i>zadní</i>
<i>vysoké</i>	[í] [i]		[ú] [u]
<i>středové</i>	[é] [e]	[ə]	[ó] [o]
<i>nízké</i>		[a] [á]	
	<i>nezaokrouhlené</i>		<i>zaokrouhlené</i>

V následujících třech bodech se zaměříme na nejčastější prohřešky při výslovnosti samohlásek.

5.1.1 Krácení dlouhých samohlásek

Kvantita (délka) samohlásek má v češtině distinktivní vlastnost. To znamená, že pomocí délky rozlišujeme význam slov, příkladem mohou být slova *hrabě* a *hrábě*. Správná délka se definovat nedá, záleží na tempu řeči. Obecně platným pravidlem je však dodržování správného poměru mezi krátkými a dlouhými samohláskami. Dlouhé by měly být přibližně dvakrát delší než krátké. Krácení může také být nářečním prvkem.

V češtině se jako neortoepické vnímá krácení takové, které vede až k tomu, že dlouhé samohlásky jsou vyslovovány jako polodlouhé, nebo dokonce i krátké. „*V češtině se nedodržování délky nejvíce projevuje u samohlásek vysokých [ú] a [í].*“²¹ Krácení délky zbylých tří samohlásek [á], [é], [ó] není tak časté.

5.1.2 Prodlužování krátkých samohlásek

Dloužení krátkých samohlásek není tak častým jevem, jakým je krácení. Často k tomuto jevu dochází při důrazu, který je až hyperbolický: [bilo to strááááášněkrááááásní]. V běžnějších mluvených projevech také mluvčí nevhodně prodlužují přízvučné slabiky [móre] místo ortoepického [moře]. Zejména ve středočeském nářečí se pak objevuje tzv. zpívaná intonace, při které se prodlužuje poslední slabika slova.

5.1.3 Přílišná otevřenost samohlásek

Otevřenost samohlásek se objevuje i u profesionálních mluvčích, kteří by však měli být nositeli normy. Nejčastěji se objevuje u hlásek [i] a [e], a to nejen v běžné mluvě. Z televizních obrazovek tak zaznívá [bele] místo [bili] a pokud se posluchač, který není příliš zvyklý na středočeské nářečí, přestane soustředit, může brzy ztratit smysl sdělení.

Široká výslovnost se také objevuje u souhlásky [u], což ve slovech, ve kterých má distinktivní rys, může vést ke ztíženému porozumění. Ze slova *kupec* se tak lehce může stát *kopec*.

---

²¹ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s. 36.

5.1.4 Redukce samohlásek

Redukce samohlásek je jevem objevujícím se zejména v nepřízvučných slabikách a při rychlejší výslovnosti. V tomto případě se jedná dokonce o neortofonickou výslovnost, při které není hláska správně tvořena. Vlivem nedostatečné výslovnosti dochází až k změně významu slov, například u slova pokračovat. Při nesprávné výslovnosti jej můžeme vyslovit jako [pokrəčovat], což mění význam na slovo pokrčovat.

5.2 Konsonanty (souhlásky)

Charakteristickým znakem samohlásek je tón, zatímco u souhlásek je tímto znakem šum. Při jejich tvorbě výdechový proud musí překonat překážku a tak vzniká typický souhláskový zvuk. Čeština má dvacet pět souhlásek, které dělíme podle několika kritérií²²:

podle způsobu artikulace

- závěrové (okluzivy, explozivy)

nosní (nazály): **m** [m]/[μ], **n** [n]/[ŋ], **ň** [ɲ]

ústní (orální): **p** [p], **b** [b], **t** [t], **d** [d], **ť** [tʰ], **dʹ** [dʰ], **k** [k], **g** [g]

- úžinové (frikativy, konstriktivy)

úžinové vlastní (středové): **f** [f], **v** [v], **s** [s], **z** [z], **š** [š], **ž** [ž], **j** [j],

ch[x] / [χ], **h**[h]

úžinové kmitavé (vibranty): **r**[r], **ř**[ř]/[rʰ]

úžinové bokové (laterály): **l** [l]

- polozávěrové (semiokluzívy): **c** [c], **dz** [d͡z], **č** [t͡ʃ], **dž** [d͡ʒ]

---

²²Dělení podle: ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s.52.

podle místa artikulace

- retné (labiály)
  - obouretné (bilabiální): **p**[p], **b** [b], **m** [m]
  - retozubné (labiodentální): **f** [f], **v** [v], **m** [μ]
- dásňové (alveolární)
  - předoalveolární (přední dásňové): **t** [t], **d** [d], **n** [n], **s** [s], **z** [z], **c** [c],
dz [□], **r**[r], **ř**[ř]/[ř°], **l** [l]
  - zadoalveolární (zadní dásňové): **š** [š], **ž** [ž], **č** [č], **dž** [□□]
- patrové
  - předopatrové (palatální): **tʰ**[tʰ], **dʰ**[dʰ], **ň** [ň], **j** [j]
  - zadopatrové (velární): **k** [k], **g** [g], **n** [ŋ], **ch** [x]/[χ]
- hrtanové (laryngální): **h** [h], **ráz**[□]

podle účasti hlasivek

- znělé: [b], [m], [d], [n], [dʰ], [ň], [g], [v], [z], [ž], [j], [γ], [h], [□], [□□], [r], [ř], [l]
- neznělé: [p], [t], [tʰ], [k], [f], [s], [š], [x], [c], [č], [ř°]

5.2.1 Sigmatismus

Jako sigmatismus se označují vady ve výslovnosti sykavek a polosykavek. Týká se tedy hlásek *s*, *z*, *š*, *ž*, *c* a *č*. Mezi nejčastější patří šišláni (rotacismus interdentalní), při kterém se špička jazyka posune dopředu mezi řezáky místo toho, aby se dotýkala kořenů dolních řezáků. Další individuální odchylkou od normativní výslovnosti sykavek je takzvaný hypersygmatus, při kterém dochází k nadměrné sykavosti. V některých případech k tomuto jevu nemusí docházet vlivem vadné artikulace. Stačí, aby mluvčí hovořil do mikrofону a zdůraznil tak drobnou vadu, která je při nezesíleném poslechu téměř nepostřehnutelná.

5.2.2 Rotacismus

Rotacismem se označují odchylky od spisovné výslovnosti, které postihují kmitavé souhlásky *r*, *ř* (znělé i neznělé). Kmitání vzniká díky pohybu jazyka, který kmitá pod tlakem výdechového proudu. Souhláska *ř* má dvě varianty. Znělé [ř] se vyslovuje mezi samohláskami a v sousedství znělých samohlásek, při jeho výslovnosti hlasivky kmitají (např. ve slovech kořen, moře, řepa). Neznělé [ř°] se vyslovuje na konci slova a v sousedství neznělých samohlásek, při jeho artikulaci hlasivky nekmitají, jsou v klidu. Nezněle se tato hláska vyslovuje například ve slovech truhlář, přítel nebo pekař.

Při rotacismu se mluvčí snaží o zachování kmitání, ale tvoří jej nesprávným způsobem, nebo je dokonce nahrazuje zcela odlišnou souhláskou. Podle místa, na kterém se uskutečňují kmity, rozlišujeme několik typů rotacismů. Mezi nejčastější patří:

- rotacismus bilabiální, při kterém místo jazyka kmitají rty, případně dochází k nahrazení souhláskou [v], např. ve slově hranice, které se vysloví jako [hvaňice];
- rotacismus velární, který označujeme také jako ráčkování a který vzniká kmitáním zadního okraje patra.²³

Jestliže dochází k výslovnosti neznělého [ř°] na místě, kde by mělo být [ř] znělé, jedná se o výslovnostní vadu, která je vnímána jako rušivý element mluveného projevu, přestože nedochází k změně významu slova.

5.2.3 Ráz

Ráz je zvláštní hlasový začátek, který se objevuje před samohláskou po absolutní pauze. Vyskytuje se jak na začátku výpovědi stejně jako uvnitř výpovědi po pauze. Ráz vzniká prudkým rozevřením hlasivek. Výslovnost rázu je závazná tedy před samohláskou po pauze, mezi dvěma samohláskami ve slově nebo na hranici slov a také mezi souhláskou a samohláskou na hranici slov a na hranici předpony a kořenu slova. V běžném projevu je závazná výslovnost s rázem po neslabičných předložkách *k*, *s*, *z*, *v*. Neortoepická

---

²³Dělení podle: ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. s.68.

výslovnost bez rázu se objevuje nejen v komunikaci neprofesionálních mluvčích, ale proniká o mezi mluvčí profesionální, kteří by však měli být nositeli normy.

5.2.4 Vkládání a vypouštění souhlásek

Neortoepické je vkladání souhlásky [j] v případech, které se objevují na hranici samostatných slov, složených slov nebo na hranici předpony a kořenu slova, např. na pěti oknech, pětadvacet, elektroinstalace. Za ortoepické se považuje vynechání ve tvarech slovesa být v přítomném čase, např. [sem] nebo [si]. Ve tvarech záporných a v 3. osobě jednotného i množného čísla musí být výslovnost s hláskou [j] zachována.

Neortoepické vynechávání souhlásky [t] ve skupině [stl] uprostřed slova, např. ve slově jestli, které se ortoepicky vysloví [jestli], neortoepicky [jesli], nebo dokonce [esli]. Skupina [ct] bývá vyslovována bez hlásky [t], např. [jedenác].

U číslovek sedm a osm a u jejich odvozenin je jako ortoepická hodnocená varianta s vloženou hláskou [u], tedy [sedum], [osum], kterou uživatelé subjektivně hodnotí jako nespisovnou a v rámci snahy o správnou výslovnost tyto číslovky vyslovují nespisovně [sedn] nebo [osn]. Varianty [sedm] a [osum] jsou považovány za slavnostní.

5.2.5 Zdvojené souhlásky

Pokud se vedle sebe objevují dvě stejné souhlásky, mluvíme o takzvaných zdvojených souhláskách. V některých pozicích je ortoepická pouze nezdvojená výslovnost. Mezi tyto pozice patří hranice kořenu slova a přípony, například ve slově kamenný. Pokud mluvčí v rámci snahy o správnou výslovnost vysloví [kamenní] místo [kamení].

Zdvojená výslovnost je však ortoepická v případech, ve kterých rozlišuje význam slov (např. ve slovech raci a racci).

5.2.6 Hyperkorektnost

Ve snaze o správnou výslovnost se někteří uživatelé uchylují až k přehnané výslovnosti, která je také považována za nespisovnou. V psaném projevu jsme často svědky

výrazu "kdyby jste" místo správného "kdybyste" a i mluvený projev má své hyperkorektní výrazy. Jako nesprávná se hodnotí výslovnost v místech, ve kterých probíhá asimilace znělosti hlásek, například na konci slov. Spisovná výslovnost slova soud je s hláskou [t] na konci, tedy [sout] místo nespisovného [soud].

6 Kultura řeči v každodenní komunikaci - Projekt

Pracuji ve velké mezinárodní firmě, která se zaměřuje na výrobu výpočetní techniky, na technicko-hospodářské pozici s názvem Referent správy odbytových zakázek (Order Management Specialist). Mojí hlavní pracovní náplní je komunikace se zákazníkem a s ostatními odděleními napříč celou firmou. Ať už se jedná o přímou výrobu, logistiku nebo sklad. Vzhledem k tomu, že zákazník sídlí ve Skotsku a jeho zaměstnanci neovládají český jazyk, komunikace s ním probíhá pouze v anglickém jazyce. Komunikace v rámci firmy naopak probíhá v jazyce českém, v anglickém pouze výjimečně. V rámci pracovní pozice se musím účastnit několika porad denně, na kterých jsem svědkem rozmanitých prezentací, vedených lidmi z téměř všech pracovních úrovní a pozic. Ať už se jedná o prezentaci obchodní úspěšnosti nebo obhajování nesplnění výrobního plánu z předešlého dne. A právě na těchto poradách jsem si začala podrobněji všimnout, že téměř každý, který prezentuje, trpí nedostatky, které mu brání v kultivovaném projevu. Zvláště rušivé je to u středních a vyšších manažerských pozic. Pracovníci na těchto pozicích dbají na svůj vzhled, oblékají se spíše formálně, ale v okamžiku, kdy začnou hovořit je veškerá snaha marná. Nedostatečná artikulace, huhňání, nedodržování očního kontaktu, to jsou jen základní a nejvíce do uší a očí bijící nedostatky.

Jednou z hlavních myšlenek projektu pak bylo také ukázat i laické veřejnosti, že úroveň jazykové a řečové kultury závisí na všech uživateli. Úroveň mluvních projevů se pak také odráží v celkové úrovni firemní kultury. Nelze dbát jen na zevnějšek zaměstnanců, ale také na to, jakým způsobem spolu komunikují.

6.1 Cíl kurzu

Cílem kurzu nebylo podat podrobný rozbor promluv z hlediska ortofonických a ortoepických pravidel, ale poukázání na nejvýraznější odchylky od kultivovaného projevu jako celku. Z tohoto důvodu jsem do rozborů a teoretických základů zahrнула i mimoverbální komunikaci, správnou tvorbu projevu a celkové vystupování účastníků. Cílem tedy bylo účastníky upozornit na jejich chyby a pokusit se společnými silami o jejich nápravu. Připravila jsem si tedy sedm krátkých kapitol. Začátek je vždy uveden krátkou

teorií, která je následována příklady a nakonec cvičeními, která by měla pomoci k odstranění odchylek. Na úplný závěr jsem připravila "Desatero", v podobě krátkého přehledu, který je dobré si zopakovat vždy před nějakým důležitějším vystoupením. Samozřejmě je možné si "Desatero" rozšířit, nebo zúžit podle aktuálních potřeb jednotlivých mluvčích. Ti si tak mohou vždy jednoduše připomenout, kde je jejich slabina a na co by si během projevu měli dávat pozor.

6.2 Vybrání účastníků kurzu a propagace

Na základě dlouhodobějšího pozorování jsem si vytipovala několik spolupracovníků, kterým jsem se rozhodla nabídnout účast v mém projektu. Mezi spolupracovníky jsem vybírala z důvodu toho, že v práci trávím minimálně osm a půl hodiny denně. Z celkových deseti oslovených se rozhodlo pro účast pět kolegů. Přestože se kurz konal v sídle firmy, snažila jsem se ho vystavět tak, aby nově nabyté znalosti byly použitelné i v mimopracovní sféře a aby právě účastníci z něj nezískali pocit, že správně mluvit se má jen v pracovním styku. Ve spolupráci s personálním oddělením naší firmy jsem našla nejvhodnější prostory a také jsem si musela vyřídit povolení pro vstup do budovy mimo pracovní dny. Všichni účastníci se kurzu účastnili v rámci svého volného času.

Kurzu se účastnili dva muži a tři ženy, všichni mezi 25 až 35 lety, čtyři jsou vysokoškolsky vzdělaní v ekonomickém směru, jeden absolvoval všeobecné gymnázium. Všichni zastávají pozice v nižším a středním managementu. Nepřáli si, abych je jmenovala celými jmény, proto používám jen jména křestní: Jaroslava, Gabriela, Kristýna, Michal a Ondřej. Jejich práce tedy také obnáší častý styk se zaměstnanci jak podřízenými, tak i nadřízenými, ale také poměrně časté prezentování rozmanitých dat.

6.3 Propagace

Propagace je jedním z klíčových kroků úspěchu daného projektu. Já jsem se rozhodla pro osobní propagaci, kterou řadím mezi nejúspěšnější formy propagace. Přestože se mi nepodařilo oslovit tolik lidí, osobní setkání mi pomohlo sehnat účastníky během několika dní. Aktivně jsem oslovovala kolegy, u kterých jsem tušila, že by měli případný zájem o účast. Pokud bych na osobní propagaci neměla čas, oslovila bych k větší spolupráci personální oddělení, které má s pořádáním akcí a kurzů všeho druhu bohaté zkušenosti. Využila bych tak například informační nástěnky nebo firemní intranet. Pokud bych se rozhodla projekt organizovat mimo pracovní prostředí, k propagaci a rozšíření bych využila sociální sítě, informační centra. Oslovila bych také střední školy, zda bych v jejich prostorách mohla umístit letáky.

Vzhledem ke zvolené formě propagace, tedy aktivnímu osobnímu oslovování případných zájemců, jsem náklady na propagaci projektu měla nulové. V okamžiku, kdy bych se rozhodla o propagaci vyžadující letáky, plakáty a podobně, bych si musela důkladně promyslet rozpočet. Poté bych s největší pravděpodobností musela stanovit i alespoň symbolický poplatek za účast na kurzu. Tím bych si ale nejspíše i snížila počet potencionálních účastníků.

Při promýšlení projektu a před samotným plánováním je také vhodné si důkladně promyslet, v jakých prostorách kurz bude probíhat. Samozřejmě je možné kurz uspořádat jako neformální setkání nad šálkem kávy či čaje, ale je dobré myslet na to, že účastníci si potřebují zapisovat průběžně poznámky. Z tohoto důvodu jsem zvolila firemní prostory. V administrativní budově se nachází několik místností, které slouží jako prostory pro setkávání zaměstnanců a zároveň jsou vybaveny psacími stoly a židlemi. K pořádání kurzu by se daly po předchozí domluvě využít i školní prostory.

6.4 Příprava kurzu

Kurz jsem rozčlenila do sedmi kratších kapitol. Na začátku každé kapitoly jsem účastníky krátce seznámila s teoretickými základy. Při hledání zájemců mezi kolegy jsem totiž zjistila, že často tuší, že nějaká pravidla a poučky existují, ale nedokážou je správně pojmenovat a pokud už znají správný termín, tak jej zaměňují, např. spisovnost a hovorovost. Všech pět účastníků považovalo hovorové výrazy za nespisovné. Když jsem se pak před nimi zmínila o výslovnostní normě a kodifikaci, museli dlouho pátrat v paměti, než se jim vybavili základy ze středoškolského učiva.

Jako pomůcku jsem si s sebou také připravila Českou výslovnostní normu²⁴ a Základy české ortoepie²⁵.

Několik dní před začátkem samotného kurzu jsem přihlášeným rozeslala informační e-mail s několika otázkami, na které si měli odpovědět dopředu. Na základě těchto otázek se měli zamyslet nad tím, co by jim kurz měl přinést.

Otázky zněly:

1. Co bych si chtěl/a z kurzu odnést?
2. Budu nově nabyté znalosti používat i v soukromém životě?
3. Chtěl/a bych se zbavit nějakého konkrétního zlovyku?

Dále jsem také připojila několik bodů, ke kterým si mohli účastníci průběžně během kurzu doplňovat body, které je zaujaly a na které by neradi zapomněli:

4. Co z kurzu začnu používat a kdy?
5. Co mi ještě chybí pro to, abych mohl/a začít?
6. Kdy a kde to získám?
7. Do čeho konkrétně se pustím?

---

²⁴ HŮRKOVÁ, Jiřina. *Česká výslovnostní norma*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1995.

²⁵ ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008.

Odpovědi na první tři otázky jsme pak společně prošli před samotným začátkem kurzu. Všichni účastníci se shodli na tom, že nově nabyté poznatky budou používat i v soukromém životě, zejména pak v polooficiálních situacích, jako například na úradě. Objevily se také dvě velmi podobné odpovědi u Jaroslavy a Michala, oba dva se chtěli zbavit používání nadbytečných výrazů. V jednom případě se jednalo o výraz "*vlastně*" a ve druhém o výraz "*jakoby*". Všichni se shodli na tom, že by chtěli lépe působit také v pracovním prostředí, zejména pokud jsou nuceni mluvit před více lidmi nebo před nadřízeným. Ve skupině byli také Jaroslava a Onřej, rodiče školních a předškolních dětí, kteří si až během kurzu plně uvědomili, že svým projevem nejvíce ovlivňují i své děti. Oba dva si přejí, aby z jejich dětí vyrostly osoby s kultivovaným projevem a musí tedy začít zejména u sebe.

7 Průběh kurzu

Nejdříve všichni vyplnili krátký diagnostický test, ve kterém odpovídali na šest otázek. Ten měl posloužit jako zamyšlení nad mluvními projevy účastníků, ale také nad tím, co považují v projevech za důležité a co naopak vnímají jako téměř nepodstatné jevy.

1. Z hlediska plynulosti hodnotím svůj projev jako:

- a) spíše plynulý;
- b) plynulý;
- c) spíše neplynulý;
- d) neplynulý.

2. Z hlediska srozumitelnosti hodnotím svůj projev jako:

- a) spíše srozumitelný;
- b) srozumitelný;
- c) spíše nesrozumitelný;

d) nesrozumitelný.

3. Jsem si vědom nějakých svých výslovnostních nedostatků?

a) ne;

b) ano, vnímám je negativně a pracuji na jejich odstranění;

c) ano, nevadí mi. Nijak mi nebrání v soukromém ani pracovním životě;

d) na správné výslovnosti nezáleží.

4. Je kultivovaný projev důležitý nebo záleží jen na obsahu sdělení a forma je vedlejší?

a) důležitý je obsah, forma je vedlejší;

b) obsah i forma jsou stejně důležité;

c) důležitá je forma a celkové působení na příjemce.

5. Všímám si výslovnostních nedostatků u jiných:

a) spíše ano;

b) ano;

c) spíše ne;

d) ne;

e) zarazí mě jen výrazná odchylka, jako například silné ráčkování.

6. Zním pravidla spisovné výslovnosti:

a) spíše ano;

b) ano;

c) spíše ne;

d) ne;

e) nevím, že nějaká taková pravidla existují.

Na otázku č.1, jak hodnotí svůj projev z hlediska plynulosti, odpověděli tři účastníci Kristýna, Gabriela a Ondřej, že svůj projev hodnotí jako spíše plynulý, dva (Michal a Jaroslava) jej hodnotili jako plynulý. Na druhou otázku, která se ptala na to, jak hodnotí účastníci projev z hlediska srozumitelnosti, odpověděli dva účastníci (Kristýna a Ondřej), že svůj projev považují za srozumitelný, tři (Jaroslava, Gabriela a Michal) jej považují za spíše srozumitelný. Tři účastníci si byli vědomi výslovnostních nedostatků i před analýzou svého projevu, na otázku č. 3 odpověděli Michal a Jaroslava „ano, vnímám je negativně a pracuji na jejich odstranění“ a Ondřej odpověděl : „*Ano, nevadí mi*“. V Jaroslavině případě se jedná o lehký rotacismus, v Michalově případě o výraznější sykavky. „*Nijak mi nebrání v soukromém ani pracovním životě*“. Kristýna a Gabriela si nebyly vědomy jakýkoliv nedostatků, jako odpověď si vybraly možnost „*ne*“.

Na otázku č. 4, tedy jestli považují i úroveň projevu za důležitý jev, odpovědělo všech pět účastníků shodně. Všichni označili bod možnost b, obsah i formu staví na stejnou úroveň. V páté otázce „*Všímám si výslovnostních nedostatků u jiných?*“ jako odpověď označili Kristýna, Gabriela a Ondřej „spíše ne“ a Jaroslava a Michal „spíše ano“. Tedy dvojice, která odpověděla, že vnímá negativně svoje výslovnostní nedostatky, odpověděla kladně, že stejně tak si všímá nedostatků ostatních.

Ani v šesté otázce nepanovala jasná shoda, jako tomu bylo u otázky č. 4. Jaroslava a Ondřej označili odpověď „spíše ne“, Kristýna a Gabriela označily „spíše ano“ a Michal označil odpověď „nevím, že nějaká taková pravidla existují“. Kristýny a Gabriely, které odpověděly na otázku kladně, jsem položila „kontrolní otázku“, zda ví, jaká je správná výslovnost slova dcera. Jednohlasně se shodly, že jediná správná možnost je [tcera]. Když jsem je upozornila na skutečnost, že norma povoluje ještě jednu správnou výslovnost, tak jako další možnost označily [dcera] místo ortoepického [cera]. Při rozlišení pojmů ortoepie a ortofonie váhali všichni, co který pojem vůbec popisuje.

Po vyplnění testu jsem účastníkům předložila krátký text, který měli přečíst způsobem, jakým jsou zvyklí normálně komunikovat. Každý z účastníků četl jiný text. Bylo to z toho důvodu, aby jejich sluchové vnímání nebylo ovlivněno tím, že daný text už jednou slyšeli, případně tím, že jeho psanou podobu mají před očima. Museli se jednoduše spolehnout na četbu ostatních a své sluchové vnímání. Jeden z textů pak posloužil jako východisko ke cvičením:

„A když vlak zmizel pod řekou a jel tunelem, zavřel jsem oči. Nechal jsem je zavřené, dokud vlak jel pod řekou, a v té tmě jsem ucítil, že jednou opravdu nasednu do toho vlaku a to krásné město uvidím. Uvěřil jsem, že pojedu pod řekou, ale nezavřu oči, tma v tunelu bude opravdová a já zavřu oči až ve chvíli, kdy se vlak vynoří na druhém břehu, ale jen na okamžik, a jenom proto, aby mně neoslnilo slunce a světla, kterými prý to město září.“²⁶

Co do rozsahu a náročnosti na přednes byly všechny texty stejně dlouhé a obtížné. Účastníci dostali také za úkol si během poslechu zaznamenávat cokoliv, co se jim nezdálo správné nebo čemu nerozuměli.

V původní přípravné verzi jsem chtěla účastníky nahrávat, ale měla jsem možnost navštívit školení, které pořádala naše firma, ve kterém se účastníci nahrávali a pak se jejich vystupování rozebíralo přede všemi. Na základě této zkušenosti jsem se rozhodla od nahrávání upustit, většina z nás (včetně mě) totiž nahrávání považovalo za nepříjemné a naše chování se lišilo od toho našeho přirozeného. Pro získání co nejlepší zpětné vazby jsem tak doporučila účastníkům mého kurzu, aby se nahráli doma o samotě a pro získání co nejlepší zpětné vazby mi pak nahrávku přinesli k analýze. Žádnou nahrávku jsem však k dispozici nedostala.

---

²⁶ KRAUS, Ivan. *Medová léta*. 1. vyd. Praha: Academia, 2001. s. 67.

7.1 Dýchání

První část, které jsme se věnovali hned na začátku, bylo dýchání. Pro češtinu je základem tvoření řeči výdechový proud, proto je vhodné se s výdechovým proudem naučit pracovat. Používá se pojem dechová ekonomie, tedy „*hospodárné a vědomě řízené dýchání, (které) je důležitější než vrozená vitální kapacita plic.*“²⁷

Vysvětlili jsme si, jaké druhy dýchání existují a jak nejlépe pracovat s vlastním dechem. Rozlišujeme tři základní druhy: hrudní, brániční a smíšený. Pro práci s hlasem je nutné si dýchání uvědomovat a pracovat s ním nejen se automaticky nadechovat a vydechovat. V takových případech může docházet k nádechovým pauzám v místech, na kterých nejsou žádoucí. Všichni si tak vyzkoušeli, jak správně postupovat při nádechu a výdechu o poprvé si tak vlastně uvědomili vlastní dýchací postup. Následující cvičení neprobíhalo vsedě za stolem, ale vstoje. Všichni jsme se postavili a zkoušeli nácvik správného dýchání. Účastníci tak možnost v klidu a detailně sledovat pohyby těla, které při dýchání vznikají. Při správném držení těla se kromě hrudního dýchání uplatňuje také dýchání brániční.

Nejprve jsme tedy všichni společně vydechli a poté se plně soustředili na nádech a sledovali pohyby těla na hrudníku, ale také na břiše a bocích. Po nádechu jsme počkali několik vteřin než došlo k pomalému výdechu. Po procvičení základního nádechu a výdechu jsme se věnovali dlouhému výdechu bez jakékoliv práce se silou hlasu. K tomu nám posloužila tato lidová píseň, na níž jsme si vyzkoušeli, kolik veršů jsme schopni říci na jeden nádech:

Bílé husy, bílé,

vysoko letíte,

vysoko letíte,

daleko vidíte.

Zatočte se kolem

---

²⁷ ŠRÁMKOVÁ V., HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J. *Mluvený projev a přednes*. 2. vyd. Praha: SPN, 1985. s. 16.

nad milého dvorem!
Zkažte tam milému,
nech pro mne přijedou,
že se vdávat budu.
Mají pro mne jeti
koňmi čtyřiceti,
vozmi padesáti.
Kola perníkové,
košiny cukrové,
koníčky ve zlatě,
můj milý v šarlatě,
bič zlatem pletený
splétal ho můj milý.²⁸

7.2 Dodržování kvantity samohlásek

Nedodržování délky samohlásek patří mezi základní chyby ve spisovné výslovnosti. Vzhledem k tomu, že kvantita má v češtině distinktivní vlastnost, může rozlišovat významy slov. Není přesně stanoveno, jak dlouho by měla dlouhá samohláska znít, důležitý je poměr. Dlouhá samohláska by měla být přibližně dvakrát delší než krátká.

Nedodržování kvantity samohlásek se v určité míře objevilo o všech pěti účastnících. U jednoho ale až v okamžiku, kdy byl nucen hovořit rychle a v rámci urychlení projevu zkracoval mimo jiné i dlouhé samohlásky. Přestože je zkracování dlouhých samohlásek hodnoceno jako neortoepické, účastníci jej za velkou chybu nepovažovali. V tuto chvíli se odvolávali na úzus, zmiňovali, že tak přeci mluví všichni, tak to nebude taková vážná

---

²⁸ VOLF, F., PLICKA, K. *Z mého domova*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1951. s. 88.

chyba, na které by bylo nutno pracovat. V tomto případě zaváhali i ti dva účastníci, kteří v diagnostickém testu odpověděli, že znají pravidla spisovné výslovnosti.

Při cvičení na odstranění této chyby jsme opět pracovali s výše uvedenou lidovou písní. Tentokrát se účastníci střídali ve čtení, každý přečetl vždy čtyři verše. Nejdříve ji přečetli tak, jak jsou zvyklí mluvit běžně. Poté znovu již s důrazem na dodržování délky samohlásek. Potřetí už ji četli tak, že samohlásky měly být delší než je norma, přibližně tři vteřiny. Jako vodítko k tomu, aby věděli, jako dlouho mají dlouhé samohlásky vyslovovat jim byly moje prsty, na kterých jsem jim ukazovala do tří. Toto třetí cvičení jsem zařadila z toho důvodu, aby jim poté normativní dodržování délky nepřišlo jako příliš dlouhé a přehnané.

Během všech tří cvičení jsme zároveň stále dbali na správné dýchání. Několikrát se stalo, že účastníkům došel dech v místech, ve kterých nebyla nádechová pauza vhodná, např. mezi první a druhou slabikou ve slově *pletený*.

7.3 Výslovnost hlásek na konci slov

Mezi časté chyby patří nedostatečná artikulace koncových hlásek, která se objevuje častěji u souhlásek než samohlásek. Objevila se také u účastníků kurzu.

Při práci na odstranění této odchylky jsme pracovali s textem, který je na straně x této bakalářské práce. Účastníci se střídali v četbě tak, že každý přečetl vždy jednu větu. Celkem každý přečetl tři věty. Nedostatečná artikulace souhlásek se nejčastěji objevovala ve slově „*jsem*“ a „*druhém*“ a poté ve slovesech končících na hlásku [l], např. *zmizel*, *zavřel* nebo *nechal*.

Jako cvičení pak každý text přečetl celý, velmi pomalu s důrazem na artikulaci koncových souhlásek. Pokud v této chvíli například někdo udělal chybu v kvantitě samohlásky nebo se nadechl mimo nádechovou pauzu, neupozorňovala jsem na ni. Plně jsem je nechala soustředit se jen na koncové souhlásky.

7.4 Zjednodušování souhláskových skupin

Cvičení, které mělo pomoci upozornit na nevhodné vypouštění souhlásek a pokusit se o jeho nápravu, probíhalo stejným způsobem jako cvičení výše. Tedy nejdříve všichni přečetli text postupně, poté každý přečetl text samostatně. Opět se měli soustředit jen na tento jev, na ostatní odchylky jsem nikoho neupozorňovala. Po tomto cvičení jsem zařadila přestávku.

7.5 Všechny jevy v jednom cvičení

Dalšími kroky už pak byla cvičení, ve kterých jsme se soustředili na všechny jevy, které jsme probrali výše.

Každý si mohl vybrat text, který ho zajímal, případně prezentaci, na kterou se v blízké době chystal. Nejdříve každý přečetl svůj text způsobem, jaký, je zvyklý běžně mluvit. Ostatní čtyři poslouchali a zapisovali si odchylky, které byly nejvýraznější. U všech se objevilo vypouštění souhlásek. U Michala pak navíc výraznější artikulace sykavek a u Jaroslavy lehký rotacismus. Oba navštěvovali během základní školy logopeda, ale i když jejich vady nebyly plně odstraněny, odborníka přestali navštěvovat. *„Nevím, proč mě rodiče přestali k logopedce posílat. Uvažovala jsem, že bych ji začala navštěvovat nyní. Bohužel pozoruji u mé dcery, která je v předškolním věku, že se snaží opakovat po mně i horší výslovnost [r],“* řekla Jaroslava. V tomto případě vidím kladný přínos kurzu, který Jaroslavě „otevřel oči“ a uvědomila si, že i mluvní projev se dítě učí hlavně od rodiče a nemůže se spoléhat jen na školský systém. A i pokud se jí nepodaří výslovnostní chybu napravit, může být své dceři vzorem v tom, že se o nápravu snaží a nerezignuje na současný stav.

Podrobně jsme poté probrali jednotlivé přednesy. Každý z účastníků tak dostal od ostatních zpětnou vazbu s postřehy a radami, na jaké jevy by si měl dát největší pozor a jaké jevy byly těmi, které narušovaly kultivovaný projev.

Po přestávce pak následovala další část kurzu, která se neorientovala na výslovnostní oblast, ale na celkovou výstavbu kultivovaného projevu, který upoutá a zaujme publikum.

7.6 Kdo je můj posluchač, pro koho přednáším

Před každým důležitějším projevem nebo prezentací by si přednášející měl promyslet, jaké bude jeho publikum. Budu mluvit k manažerům nebo k řadovým zaměstnancům? Nebo tam budou přítomní zaměstnanci ze všech úrovní? V tomto případě je dobré mít připravenou základní prezentaci, která se jen upravuje podle potřeb publika. Fakta zůstanou stejná, ale grafy mohou nahradit jednodušší obrázky. Stejně jako vizuální stránku můžeme upravit i stránku mluvenou. Projev upoutá pozornost tehdy, pokud si posluchač myslí, že mluvčí hovoří přímo k němu. Proto hned na počátku je vhodné si vybrat posluchače, ke kterému budeme mluvit. V potaz bychom měli vzít i skutečnost, zda posluchač něco už o přednášeném tématu zná, co považuje za důležité nebo jaký má na dané téma názor.

Pokud budeme mluvit k člověku (nebo lidem), kteří se v dané problematice orientují, můžeme si dovolit použít odborné termíny. Pokud ale danou oblast představujeme někomu, kdo o ní slyší poprvé, případně jeho znalosti problematiky jsou povrchní, termíny jej pouze odradí a projev nesplní svůj účel. Posluchač se bude nudit a odpočítávat minuty do konce projevu.

7.7 Dodržování pravidel se automaticky nerovná úspěch a naopak

Spisovný a kultivovaný projev je žádoucí, ale pokud mluvčí trpí výslovnostní vadou nebo výraznou odchylkou, nemusí to nutně znamenat neúspěch. Nemělo by však být výrazně snížena možnost porozumění sdělení.

Jako příklad k rozboru nám posloužil novoroční projev Václava Havla z roku 1990, ve kterém národu oznamuje, že „*naše země nevzkvétá*“. Přestože Havel trpí výrazným rotacismem, hlasitě se nadechuje nebo vypouští souhlásky ze souhláskových skupin,

dokáže si přesto udržet posluchačovu pozornost, který je tak plně zaujatý myšlenkami obsaženými v textu. Před samotným rozbořem projevu jsem vysvětlila ještě několik základních pojmů, které se vážou k přednesu textu. Původně plánované krátké povídání o reprodukci a interpretaci nakonec skončilo asi půlhodinovou debatou.

Reprodukcí rozumíme převedení textu do mluvené podoby. Reprodukce se nepokouší o výklad díla nebo o umělecký zážitek, jejím cílem je pouze co nejvěrněji seznámit publikum s autorovou myšlenkou. Tím se samozřejmě význam reprodukce nijak nesnižuje, důležitost přenosu informace bez narušení logiky má významné místo v každodenní běžné komunikaci.

Vedle reprodukce se rozlišuje také umělecký přednes, který mimo základní komunikační funkce plní i funkci estetickou. V této formě hlasové realizace textu už autor promítá svůj vztah k dílu, pronáší jej s uměleckým záměrem a cílem.

Interpretace je výklad literární předlohy. Můžeme ji rozdělit na tři fáze, které probíhají v různých časových horizontech. Podle pozitivistického přístupu je nejdříve nutné se seznámit s okolnostmi vzniku díla. Poznat autorův život v celospolečenském kontextu.²⁹ Stoupenci strukturalistické školy by naopak autorův život nepotřebovali poznávat, stačilo by jim dílo jako takové. První fáze je tedy podrobné seznámení se s textem, případně i s okolnostmi jeho vzniku. Druhá fáze stále ještě vzniká před samotným vystoupením mluvčího. Mluví si s pomocí nabytých znalostí koncepcí svého přednesu. Konečná třetí fáze je už samotný přednes, při kterém mluvčí předává text posluchači.

Jaroslava, Kristýna a Michal se přikláněli spíše k pozitivistickému pohledu na práci s textem, okolnosti autorova života a hlavně společenský kontext považovali při interpretaci jako důležité body. Jak by však tyto vědomosti uplatnily při práci s textem, to už představit nedokázali. „*Možná, že kdybych věděla, že během psaní toho textu autor trpěl vážnou nemocí nebo si procházel krizí, tak bych jej asi přednášela smutněji,*“ řekla Kristýna.

---

²⁹ ŠRÁMKOVÁ V., HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, J. *Mluvený projev a přednes*. 2. vyd. Praha: SPN, 1985. s. 142.

Ondřej a Gabriela spíše tíhli ke strukturalistickému pojetí. Text by přednášeli stejně bez ohledu na okolnosti jeho vzniku.

Vedle reprodukce a interpretace jsem zmínila ještě pojem předčítání, který může spadat pod oba termíny. V tomto případě záleží hodně na cíli a cílové skupině posluchačů, pro které je přednes určen.

Zejména herci pak pracují s tzv. podtextem. Svému přednesu dokáží vtisknout zcela jiný význam, než jaký je napsán. Ovšem na práci s ironií je třeba si dávat pozor. Co se zdá ironické autorovi, může posluchač vnímat nevhodně, dokonce jako urážku. Na druhou stranu ironie dokáže zaujmout, upoutat pozornost a pobavit. Umožňuje mluvčímu navázat vztah s posluchačem, který je nesmírně důležitý pro úspěšný projev.

Ironii čas od času používají všichni účastníci. Michal řekl: *„Několikrát jsem se pokusil ironii použít i v pracovním styku, ale stalo se mi, že nebyla pochopena. Proto ji používám jen v případech, že lid znám a vím, jestli můj pokus pochopí.“*

Vzhledem k tomu, že pracujeme všichni v jednom kolektivu, snažili jsme se najít osoby, které by spadaly do dvou skupin. Jedna skupina jsou lidé, jejichž projevy jsou formálně téměř dokonalé (nebo alespoň odpovídají normě), ale při jejichž projevu se nemůžeme dočkat konce, případně velmi těžko odoláváme spánku. Do druhé skupiny jsme se snažili najít kolegy (nebo kolegyně), jejich mluvní projev neodpovídá ortoepické normě, ale nasloucháme jim s chutí a přemýšlíme nad jejich myšlenkami.

Kandidát patřící do první skupiny nás napadl téměř okamžitě. Jedná se o manažera, kterému se nejen mezi podřízenými přezdívá „uspávač hadů“. Jak už přezdívka naznačuje, jedná se o člověka, jehož mluvní projev je nudný a nedokáže si udržet pozornost publika. Podle Ondřeje je to tím, že *„vůbec se lidem nedívá do očí, stále jen sleduje monitor a čte data. Mluví hodně pomalu, vypadá to, jako kdyby i nad to nejjednodušší myšlenkou podrobně přemýšlel.“* Jaroslava doplnila: *„I když spolu mluvíme o mimopracovních tématech, třeba o tom, co dělal o víkendu, tak mluví nejistě, očnímu kontaktu se vyhýbá.“*

O svůj názor se podělila také Gabriela: „*Já ani pořádně nepoznám, jestli mě vůbec poslouchá. A pokud neposlouchá on mě, proč bych já měla poslouchat jeho?*“

U člověka, který patří do skupiny lidí, kteří upoutají i přes formální nedostatky, jsme se také snažili najít několik rysů, které hrají v jeho prospěch. Podle Michala je to tím, že „*i když občas hodně drmolí, skáče od myšlenky k myšlence, stejně ho rád poslouchám. Líbí se mi jeho nadšení pro věc a zápal, se kterým věci dělá. Přijde mi, že se od něj můžu něco přiučit, i když vlastně to, co říká už znám.*“ Kristýna ještě doplnila: „*Je to bavič, svoje myšlenky umí podat a prodat takovým způsobem, že si ani nestíhám všimnout, že mu je občas špatně rozumět.*“

7.8 Co jsme si odnesli

Na konci kurzu jsem kolegy poprosila, aby mi krátce popsali, co jim těch několik hodin dalo a jestli nějaké nové vědomosti použijí dál. Ať už v soukromém nebo pracovním životě. Všichni se shodli na tom, že si minimálně v oficiálním styku budou dávat větší pozor na výslovnost, hlavně na to, aby dostatečně otevírali ústa při artikulaci.

„*Uvědomil jsem si, že i když si myslím, že mluvím srozumitelně, tak to s mojí výslovností není až tak dobré. Občas drmolím, zejména pokud se dostanu do stresu nebo musím mluvit o něčem, v čem si nejsem příliš jistý,*“ popsal Ondřej. Dále uvedl, že se rád dozvěděl i teoretické podrobnosti jako například rozdíl mezi reprodukcí a interpretací. „*Znalosti se pokusím aplikovat i na syna, když ho budu zkoušet z látky, budu se ho snažit mírně upozorňovat i na nějaké odchylky. I když nevím, jestli si to budu všechno pamatovat.*“

Společně s Jaroslavou se shodli na tom, že si budou dávat větší pozor na to, jakým způsobem mluví na děti. „*Vybavuji si, že občas dceru upozorním na to, že drmolí, ale proč se divím, když sama mluvím stejně? Budu se více snažit. Asi si to budu trénovat při večerním předčítání, na pohádkách se dají pěkně trénovat dlouhé samohlásky a člověk si při tom nepřipadá nepatřičně.*“ Jaroslava si také rozhodla promyslet si návštěvu logopeda, hlavně u toho důvodu, aby šla příkladem dceři.

Michal si nebyl jistý, jestli dokáže překonat to, že když začne správně artikulovat, připadá si nepatřičně. *„Když bych měl teď začít mluvit podle těch několika základních pravidel, tak bych si asi připadal hloupě. Přejde mi, že moc otevírám pusku a ostatní se mi budou smát a soustředit se tak kromě mých sykavek i na to, proč mluvím právě tímto způsobem.“*

Kristýně jako jedna z nejpřínosnějších věcí přišla cvičení na správné dýchání. *„Občas se mi stávalo, že jsem mluvila a mluvila a najednou mi došel dech. Teď bych se ráda pokusila s dechem lépe hospodařit, abych po něm nemusela lapat uprostřed myšlenky.“*

Gabriela byla překvapená, jak je to náročné správně mluvit. *„Myslela jsem si, že mluvím dobře. Kdybych se k tomu ještě slyšela, tak bych s největší pravděpodobností byla rozčarovaná ještě víc. Když jsem se ale pokusila mluvit podle návodu a zkoušela si ta cvičení, tak jsem si uvědomila, že do správné artikulace mi ještě hodně zbývá. Je to hodně náročné, po několika slovech mě hned začala bolet a ústa a připadala jsem si jako malé dítě, když paní doktorce ukazuje krk, jestli nemá angínu.“*

Na závěr jsem si ještě pro všechny připravila krátký souhrn toho, co jsme si ukázali a vyzkoušeli. Body jsem jim vytiskla a ještě jednou jsme je ve stručnosti společně prošli.

1. Dýchej! Před začátkem projevu se chvíli soustřeď jen na svůj dech.
2. Dodržuj délku samohlásek.
3. Vyslovuj i hlásky na konci slov, zejména souhlásky.
5. Nevypouštěj souhlásky v místech, ve kterých se to nehodí.
6. Víš, ke komu mluvíš? Pokus se o svých posluchačích zjistit informace dopředu. Nejen štěstí, ale také úspěch přeje připraveným.

7. I když tvůj projev není formálně bezchybný, i tak můžeš zazářit a sklídit úspěch.
8. Ukaž, že rozumíš tomu, o čem mluvíš.
9. Cvičení dělá mistra. Najdi si denně pět minut na krátké cvičení.
10. Svým vystupováním můžu nepřímo ovlivnit i svoje nejbližší okolí.

8 Zhodnocení projektu

V přípravné fázi jsem si představovala projekt jako mnohem více komplexnější kurz. Součástí měla být možnost využít kvalitní nahrávací techniky, která by posloužila k mnohem důkladnější zpětné vazbě. Okamžik, během kterého účastníci slyší svůj projev, mi tam velmi scházel. Bez tohoto „otevření očí“ si účastníci nemohli plně uvědomit skutečnost, jak je slyší ostatní. Z vlastní zkušenosti vím, že až v okamžiku, ve kterém jsem slyšela nahrávku svého projevu, jsem si plně uvědomila jakým způsobem mě slyší ostatní. A na nápravu odchylek jsem se začala mnohem více soustředit, zejména při oficiálních komunikačních situacích. Větší pozor si také dávám při komunikaci nejen se svými dětmi.

I přes výše zmíněný fakt hodnotím kurz a jeho přínos kladně. Pěti kolegům jsem přiblížila důležitost nejen správné výslovnosti, která se pak odráží v úrovni celkové komunikace a kultury. Doufám, že jsem také nepřímo zapůsobila i na jejich děti.

V současné době probíhají jednání mezi mnou, personálním oddělením a mým nadřízeným o tom, že bychom tento kurz (s drobnými úpravami) zařadili jako jedno z pravidelných školení. Vzhledem k tomu, že jsem zaměstnanec firmy, společnost tak může snížit náklady za externí školitele. V těchto případech by však kurz probíhal v rámci pracovní doby, ale jeho délku bych byla s největší pravděpodobností nucena zkrátit přibližně na čtyři hodiny.

Vzhledem k tomu, že řeč může mít také podobu psanou, ráda bych zaměření kurzu rozšířila i na psané projevy. Velká část firemní komunikace má psanou podobu a objevuje

se v ní velký počet chyb. Ať již pravopisných nebo stylistických, velmi často se vyskytují ty samé chyby, například hyperkorektní „by jsme“ místo „bychom“. Plánuji zařadit několik krátkých bodů i do stávajícího kurzu, v případě většího zájmu sestavit kurz další. Možností by také bylo publikování kratších článků na firemním intranetu, například v týdenním intervalu, nebo zaslání informačních e-mailů, ve kterých by se každý týden stručně rozebral jeden chybný jev.

Závěr

Vlivem technického projevu se rozšířil nejen stále rostoucí počet mluvených projevů, ale také okruh posluchačů, kterým jsou určeny. V současné době však posluchači nemusí být spojeni s mluvčím v přímém kontaktu nejen místně, ale také časově. Začíná tak pomalu ustupovat do pozadí jeden z hlavních rysů mluvených projevů - časová a prostorová zakotvenost a pomíjivost.

Lidé více mluví než píšou. Přesto je větší důraz kladen na projevy psané, zejména ve školách se pravopisu věnuje více času než mluvenému slovu. Právě díky technice přestává však čím dál větší počet mluvených projevů být pomíjivých, ukládají se na datová úložiště a můžeme si je přehrávat, kolikrát chceme. I z tohoto důvodu jsou kladeny zvýšené nároky nejen na obsah, ale také na formu veřejných projevů. Mluvčí ve veřejných projevech jsou nositeli normy, proto by jejich vystupování mělo být na vysoké úrovni. Svým vystupováním totiž ovlivňují velký počet diváků či posluchačů.

Kulturu jazykovou i řečových projevů však netvoří jen profesionální mluvčí, ale podílejí se na ní všichni mluvčí. Celková kulturní vyspělost se posuzuje i podle úrovně jazyka, podle péče, kterou jí uživatelé věnují. Proto by o svůj projev měli pečovat i běžní uživatelé.

Projekt „*Kultura řeči v každodenní komunikaci*“ se tak snažil přiblížit i „obyčejným“ lidem, že péče o jazyk a řeč není náročná a že s trochou cviku se z počátku obtížné kroky dají zvládnout s nadhledem. Přestože se mi kurz nepodařilo provést podle původního záměru, tedy zařadit do kurzu i nahrávání projevů účastníků s následným rozбором, byl kurz úspěšný v tom, že ukázal na potřebu pečovat o kulturu řeči.

Projektová část této bakalářské práce také může posloužit dalším jedincům nebo kolektivům, kteří by se chtěli zamyslet nad úrovní svých projevů, nebo dokonce i svoje projevy vylepšit několika jednoduchými cvičeními. Můžou ji také použít jako jednoduchý

návod, ve kterém najdou nejčastější odchylky od ortoepických pravidel, aniž by byli zahlceni odbornou terminologií.

Doufám, že mi bude v budoucnu umožněno na základě tohoto projektu vystavět komplexnější školení, které by oslovilo větší počet zájemců a které by tak pomohlo k pěstování kultury řečových projevů v každodenní komunikaci.

Seznam použité literatury

ČECHOVÁ Marie a kol. *Čeština - Řeč a jazyk*. 2., přeprac. vydání. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ Marie, KRČMOVÁ Marie, MINÁŘOVÁ Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0154-0.

ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.

HAUSENBLAS, K., KUCHAR, J. a kolektiv. *Čeština za školou*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1974.

HŮRKOVÁ, Jiřina. *Česká výslovnostní norma*. 1. vydání. Praha: Scientia, 1995. 80-85827-93-X.

KARLÍK, P., NEKULA, M., RUSÍNOVÁ, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vydání. Praha: NLN, 2003. ISBN 80-7106-134-4.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7.

LOTKO, Emil. *Kapitoly ze současné rétoriky*. Vydavatelství Univerzity Palackého: Olomouc, 2004. 978-80-244-2309-8.

LUKAVSKÝ, Radovan. *Kultura mluveného slova*. 1. vydání. Praha: Akademie múzických umění v Praze. 2000. ISBN 80-85883-61-9.

MATHESIUS, Vilém. *Problémy české kultury jazykové in Jazyk, kultura a slovesnost*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1982.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha : Karolinum. 1997. ISBN 80-7066-843-1.

PASTYŘÍK, Svatopluk. *Úvod do studia bohemistiky*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7435-021-4.

SAUSSURE, Ferdinand de a Albert RIEDLINGER. *Kurs obecné lingvistiky*. 2. vydání., Praha: Academia. Překlad František Čermák. 468 s. ISBN 80-200-0560-9.

ŠPAČKOVÁ, Alena. *Moderní rétorika - Jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1704-2.

ZEMAN, Jiří. *Základy české ortoepie*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-778-2.